

УДК 378.03

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК НАПРЯМ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Гармаш О.М., аспірант
Донбаський державний педагогічний університет

У статті досліджено суть компетентнісного підходу як одного з напрямів модернізації сучасної педагогічної освіти. Визначено етапи становлення компетентнісного підходу в освіті, узагальнено погляди науковців на дефініцію поняття, названі функції та встановлено взаємозв'язок з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами. Автором проаналізовано особливості процесу впровадження компетентнісного підходу в закладах освіти та визначено основні труднощі, пов'язані з цим.

Ключові слова: компетентнісний підхід, освіта, результат освіти, якість освіти, компетентність/компетенція, освітні вимірювання.

В статье исследовано суть компетентностного подхода как одного из направлений модернизации современного педагогического образования. Обозначено этапы становления компетентностного подхода в образовании, обобщено взгляды ученых на дефиницию исследуемого понятия, названы функции и установлена взаимосвязь с личностно ориентированным и деятельностным подходами. Автором проанализировано особенности процесса внедрения компетентностного подхода в учреждениях образования и определено основные трудности, связанные с этим.

Ключевые слова: компетентностный подход, образование, результат образования, качество образования, компетентность/компетенция, образовательные измерения.

Harmash O.M. COMPETENCE-BASED APPROACH AS THE DIRECTION TO MODERNIZE PROFESSIONAL TEACHER EDUCATION IN UKRAINE

The article is devoted to a research of competence-based approach as one of the leading directions to modernize higher education in Ukraine. The stages of formation of competence-based approach in education are defined, views of scientists about a definition of the studied concept are generalized, the functions are determined, the interrelation of competence-based approach with person-oriented, activity and traditional approaches are established. Features of process to introduce competence-based approach in institutions of education and the main difficulties connected with it are defined and analyzed.

Key words: competence-based approach, education, result of education, quality of education, competence, educational measurements.

Постановка проблеми. Прискорений темп інформатизації та комп'ютеризації суспільства спричинив системні зміни в галузі виробництва і менеджменту. Обсяг знань постійно збільшується, застаріває, змінюється, переломлюється під іншим кутом. Кадри, які отримали фундаментальні знання в закладах середньої та вищої освіти і які не готові вчитися впродовж життя, бути ініціативними, приймати складні рішення, орієнтуватися в інформаційному потоці, працювати в команді, стають непотрібними. У цьому аспекті постає проблема, що важливо вчити не енциклопедичним знанням, які через декілька років оновляться, а формувати компетентність як здатність особистості практично застосовувати здобуті знання та вміння в професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретичних положень і пошук шляхів практичної реалізації компетентнісного підходу зробили такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: Н. Бібік, В. Байденко, А. Бермус, В. Болотов, Ю. Бойчук, А. Вербицький, І. Зимня,

В. Краєвський, В. Луговий, О. Овчаренко, О. Пометун, Дж. Равен, Г. Селевко, В. Серіков, А. Хуторський та ін. Утім, у сучасній педагогічній науці досі не існує чіткої загальноприйнятої дефініції цього поняття. Водночас із приєднанням України до Болонського процесу, впровадженням системи кредитів, створенням системи забезпечення якості вищої освіти, удосконаленням структури цієї системи, сприянням академічній мобільності, забезпеченням автономії закладів вищої освіти передбачається й уніфікація термінологічного апарату.

Постановка завдання. Метою наукової розвідки є спроба здійснення теоретичного аналізу становлення та розвитку компетентнісного підходу і реалізації його в системі закладів педагогічної освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У дидактиці існують різні педагогічні підходи до процесу навчання, які визначають ключові стратегічні напрями розвитку всіх компонентів освіти. Серед них: традиційний (або предметноцентрований, ЗУНівський), культурологічний,

діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний тощо. Компетентнісний підхід виник як реакція на запит ринку праці. На підприємстві роботодавцю потрібна не здобута в дипломі кваліфікація випускника закладу освіти, а його професійні знання, які підкріплюються практичними навичками та вміннями і розвинутим інструментарієм універсальних здібностей, таких як: вміння працювати в команді, опановувати нові технології, вміння брати відповідальність за свої дії тощо. І якщо компетентнісна парадигма освіти, орієнтовна на результати, для європейського освітнього простору – природне явище, то у вітчизняній освіті, де прийнято «фарширувати» знаннями, сприймається та реалізується досить важко, незважаючи на велику добірку теоретичних і прикладних досліджень.

На нашу думку, І.А. Зимня досить чітко структурувала етапи становлення компетентнісного підходу в освіті [1, с. 14–16]:

– перший етап (1960–1970 рр.) характеризується введенням до наукового апарату терміну «компетенція», яке запропонував Н. Хомський (N. Chomsky) у рамках наукових розвідок у трансформаційній граматиці, та розробкою критеріїв диференціації понять «компетенція/компетентність»;

– другий етап (1970–1990 рр.) відзначається використанням термінів «компетенція/компетентність» у теорії та практиці навчання мови (частіше іноземної), професіоналізму кадрів у сфері управління, менеджменту та спілкування;

– третій етап (1990-ті рр. і донині) характеризується дослідженнями компетентності як наукової категорії.

Спробуємо дати визначення компетентнісному підходу. І.Г. Єрмаков розподіляє доробки науковців щодо розуміння компетентнісного підходу на три групи. До першої групи належать вчені, які вважають використання в науковому термінологічному апараті понять «компетентність/компетенція» даниною європейській моді. Результат освіти в цьому разі можливо описати й іншими поняттями, як-от: «освіченість», «рівень підготовки випускника», «навчальні уміння» тощо. У дослідженнях другої групи вчених зазначено, що компетентнісний підхід не є абсолютно новим у вітчизняній освіті: орієнтація освіти на спеціальні та комплексні способи навчальної діяльності була результатом розробок В. Краєвського, І. Лернера, М. Скаткіна. Ця група науковців поділяє думку, що компетентнісний підхід є шляхом до оновлення освіти на всіх рівнях [2, с. 208–209].

У Державних стандартах професійної освіти так описано навчання на основі ком-

петентнісного підходу: «Навчання сконцентроване на вихідних результатах, а не на вхідних; враховується переважно здатність виконання практичних завдань, але беруться до уваги і знання; навчання у виробничих умовах (принаймні частина навчання відбувається на робочому місці в умовах виробництва)» [3, с. 98–99].

На думку Н.М. Бібік, «компетентнісний підхід дає можливість у результатах задіяти суб'єктність і досвід учня, що охоплює ті складові частини якості освіти, які лише декларувалися, а не ставали об'єктом контролю» [4, с. 51–52].

Цікавою є думка В.І. Лугового, який вважає, що компетентнісний підхід не є чимось новим в освіті, тому що завжди мав орієнтацію на діяльність. Компетентність не протиставляється традиційним знанням, вмінням та навичкам, а вміщує їх, охоплюючи когнітивну, операційно-технологічну, мотиваційну, етичну, соціальну та поведінкову складові частини [5].

Вагомий внесок у теорію та методологію дослідження цього поняття зробила І.А. Зимня. На думку авторки, компетентнісний підхід належить до третього конкретно-наукового (психолого-педагогічного) рівня (згідно з «загальною схемою рівнів методології», розробленою І. Блаубергом і Е. Юдіним, і «належить до мети та результату навчання» [6]. Зазначений підхід характеризується як особистісним, так і діяльним аспектами, тобто він містить практичну, прагматичну і гуманістичну спрямованість.

І.Г. Єрмаков вважає, що компетентнісно спрямована освіта передбачає внесення суттєвих змін у змістову, технологічну, виховну, управлінську архітектуру української школи і розглядається як стрижнева конструктивна ідея неперервної (впродовж життя) освіти [2, с. 208].

В. Химинець під компетентним підходом розуміє формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей, якими мають оволодіти учні під час навчання у школі [7].

На думку Г. Селевко, компетентнісний підхід означає поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважачою трансляцією знань, формуванням навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, які означають потенціал, здатність випускника до виживання і стійкої життєдіяльності в умовах сучасного багатовекторного соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно і комунікаційно насиченого простору [8, с. 138].

Узагальнюючи вищезазначене, можемо підсумувати, що компетентнісний підхід

є сучасною педагогічною категорією, яка виникла як вимога ринкової економіки. Це не данина європейській моді, а природний еволюційний процес розвитку суспільства й освіти, в якому важливим постає не кваліфікація, а інтегрований кінцевий результат, яким визначено рівень сформованості ключових і професійних компетентностей випускників закладів освіти.

З'ясуємо місце компетентнісного підходу у взаємозв'язку з іншими підходами. У науковій літературі існує два погляди на співвідношення традиційного та компетентнісного підходів. На думку В.А. Болотова, В.В. Серікова, між компетентнісним і традиційним підходами немає і не може бути нічого спільного. Акцент у компетентнісному підході зміщується від накопичення нормативно задекларованих знань, умінь та навичок у площину практичної діяльності та творчого застосування набутого досвіду в різних життєвих ситуаціях – тобто компетентнісний підхід спрямований не на репродукцію інформації біля дошки, а на створення продукту у процесі особистісного зростання. У зв'язку з цим змінюється роль і вчителя – із «ретранслятора знань» на «організатора освітньої діяльності», й учня – з «пасивного учасника» на активного і самодостатнього [9, с. 8–14]. А.В. Хурторський вважає, що потрібно враховувати сильні та слабкі сторони кожного підходу, а не відмовлятися від одного на догоду іншому: компетентнісний підхід може доповнити традиційний суб'єктністю учнів [10].

Компетентнісний підхід тісно пов'язаний із особистісно орієнтованим, який урахує та підтримує індивідуальні риси особистості та сприяє їй самопізнанню і саморозвитку. Як зазначає М.В. Дубова, «одним із елементів компетентності поряд зі знаннями та вміннями є продуктивний досвід (пізнавальний, творчий, соціальний, поведінковий)», і кожний вид досвіду є особистісно зумовленим [11, с. 61]. Особистісно орієнтований аспект у навчанні реалізується через варіативну складову частину навчального плану, що дозволяє реалізовувати індивідуальну освітню траєкторію учня, враховуючи його індивідуально-особистісні вподобання.

На думку О.Г. Бермуса, спільним між компетентнісним і діяльнісним підходами є категорія цілепокладання, тобто результатом освіти виступають не знання, а практико-орієнтовані вміння. Однак між ними існують певні протиріччя: об'єктом діяльнісного підходу є знання, над якими вибудовуються вміння працювати за алгоритмом, у компетентнісному підході знання пов'язане з виконанням особистісних функцій; кожний цикл навчання в діяльнісному підході роз-

починається з ґрунтового ознайомлення з усіма його об'єктами, у компетентнісному – процес навчання вибудовується навколо проблемної ситуації; діяльнісний підхід спрямований на формування загальних навчальних умінь, які мають нормативну структуру, компетентнісний підхід – індивідуальний досвід [12, с. 43–53].

Запровадження компетентнісного підходу в освітній процес змінює всі освітні компоненти – мету, зміст, систему оцінювання, тип педагогічної взаємодії. У цьому разі цілі мають реалістичний характер, орієнтовані на учня та зрозумілі йому, тому його власна діяльність спрямована на досягнення результатів навчання. Відбуваються зміни в пізнавальній мотивації учнів через «розвиток інтелектуальних переживань, підтримку успіху, особистісно орієнтований зміст навчання, задоволення потреби в пошуку нової інформації, створення ситуації пізнавальних труднощів». Зміст освіти спрямовано на набуття пізнавального та життєвого досвіду. Форми і методи вимагають діяльнісного характеру та передбачають формування навчальної автономії учнів і їх відповідальності за власну освітню траєкторію. В освітньому процесі доцільним є використання групових форм роботи з метою формування навичок кооперації. Система оцінювання навчальних результатів передбачає оцінювання рівня сформованості компетентностей учня відповідно до вимог, визначених в освітніх програмах [4, с. 47–57].

Можливими кроками переходу до компетентнісно орієнтованої моделі освіти можуть бути: 1) розширення структури програм загальноосвітніх навчальних дисциплін за рахунок інтеграції навчального матеріалу з різних галузей знань та практики. Принцип встановлення тісних міжпредметних зв'язків активізує стійкий пізнавальний інтерес учнів до освітньої діяльності, яка ґрунтується на вирішенні проблемних питань, дослідницьких пошуках та урізноманітнених формах самостійної роботи; 2) наступний крок – включення компетентнісних елементів у всі освітні галузі навчального плану (тобто кожний навчальний предмет будується з урахуванням компетентностей, які необхідно сформувати/розвинути/вдосконалити у підсумку, а не репродукції матеріалу); 3) створення профільної старшої школи з урахуванням дидактичних закономірностей компетентнісної освіти та варіативних шляхів реалізації освітніх можливостей і потреб громадян [9, с. 8–14].

Однак існують і певні труднощі, які досить ґрунтовно описала Т.І. Іванова у своєму дослідженні. По-перше, це підміна компетентнісним підходом системи предметного

змісту освіти. Реалізація підходу можлива в навчальних дисциплінах, в основі яких є діяльнісна компонента, та руйнівна для тих предметів, де головне – знаннєвий компонент. Тому, на думку авторки, компетентнісний підхід є дієвим інструментом, але запроваджувати його варто диференційовано. Друга складність – це недостатньо розроблений термінологічний апарат досліджуваного явища, що створює певні труднощі у визначенні компетентностей. І хоча за останні декілька років Міністерством освіти і науки України було визначено та задекларовано в нормативно-правових документах перелік ключових компетентностей, залишається багато спірних питань. Наступна проблема полягає у співвідношенні академічних знань і компетентностей. Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність (Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 р.). Тобто знання є фундаментом у побудові структури компетентності. Четверта проблема – це проблема складності вимірювання рівня сформованості компетентностей як досить абстрактного явища [13, с. 16–20].

Як зазначено в дослідженні О.Л. Жук, до функцій компетентнісного підходу в системі закладів освіти можна віднести: 1) операціональну – для виявлення (операціоналізації) системи знань, умінь і навичок, видів готовності студента, які визначають його компетентність і гарантують результативність вирішення професійних, соціальних та особистісних завдань; 2) діяльнісно-технологічну, яка спрямована на конструювання змісту навчання діяльнісного типу, максимальне наближення до майбутньої сфери діяльності студента, розроблення й запровадження в навчальний процес завдань, способи вирішення яких відповідають технологіям професійної діяльності, розробку та використання методів навчання, що сприяють навчальній автономії студентів; 3) виховну, що пов'язана з посиленням виховної складової частини освітнього процесу під час формування у студентів організаційного й управлінського досвіду, культури комунікації, здібності до неперервного особистісного і професійного самовдосконалення; 4) діагностичну, що передбачає розробку більш ефективних систем моніторингу якості освітнього процесу [14, с. 100].

Отже, компетентнісний підхід в освітньому процесі педагогічних закладів освіти реалізується поряд із традиційним (пред-

метно-центрованим) та інноваційними (особистісно-орієнтованим та діяльнісним) підходами. Багато спільних рис є між інноваційними підходами і компетентнісним, як-от: взаємодія викладача і студента на засадах суб'єкт-суб'єктних відносин, формування індивідуального досвіду пізнання, дослідницька та творча спільна діяльність тощо. Однак неможливо відмовлятися і від традиційного підходу, повністю замінюючи його на компетентнісний. Варто погодитися з думкою А.В. Хуторського [10], що між ними існує багато можливостей для інтеграції. Завдання педагогічних закладів освіти – знайти їх, ураховуючи свою специфіку.

Висновки з проведеного дослідження. Проаналізувавши наукову літературу, можемо відзначити, що компетентнісно орієнтований підхід є досить актуальним явищем у сучасному освітньому просторі. Його поява зумовлена глобалізацією та створенням єдиного європейського освітнього простору, а відтак – можливістю для академічного обміну, працевлаштування. Компетентнісний підхід не відкидає знань, а спрямовує їх у практичне русло професійної діяльності та має у своїй структурі діяльнісний і особистісний компоненти.

Перспективи подальших наукових розвідок можливо пов'язати з уточненням понять компетентність/компетенція відповідно до дослідження та розробкою моделі формування тьюторської компетентності майбутнього вчителя іноземних мов у педагогічних закладах вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 42 с.
2. Житцева компетентність особистості: від теорії до практики: наук.-метод. посіб. / за ред. І.Г. Єрмакова. Запоріжжя: Центріон, 2005. 640 с.
3. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика: монографія / за ред. Н.Г. Ничкало. Хмельницький: ТУП, 2002. 334 с.
4. Бібік Н.М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. Український педагогічний журнал. 2015. № 1. С. 47–57.
5. Луговий В.І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні. Педагогіка і психологія. 2009. № 2. С. 13–25.
6. Зимняя И.А. Компетентностный подход. Каково его место в системе современных подходов к проблемам образования (теоретико-методологический аспект). Высшее образование сегодня. 2006. № 8. С. 20–26.
7. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя. URL: <http://zaknppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.

8. Селевко Г. Компетентности и их классификация. Народное образование. 2004. № 4. С. 138–143.

9. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе. Педагогика. 2003. № 10. С. 8–14.

10. Хуторской А.В. Компетентностный подход и методология дидактики. К 90-летию со дня рождения В.В. Краевского. Вестник института образования человека. 2016. № 1. URL: <http://eidos-institute.ru/journal/2016/100/>.

11. Дубова М.В. Компетентностный подход среди современных педагогических подходов в системе об-

щего образования. Интеграция образования. 2010. № 1. С. 59–63.

12. Бермус А.Г. Инфраструктура компетентностного подхода. Компетенции в образовании: опыт проектирования: сб. науч. тр. / под ред. А. Хуторского. М.: Научно-внедренческое предприятие «ИНЭК», 2007. С. 43–53.

13. Иванова Т.И. Компетентностный подход к разработке стандартов для 11-летней школы: проблемы вывода. Стандарт и мониторинг. 2004. № 1. С. 16–20.

14. Жук О.Л. Педагогическая подготовка студентов: компетентностный подход. Минск: РИВШ, 2009. 336 с.

УДК 378

ОСОБИСТІЙ ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК СТУДЕНТІВ: НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІ АСПЕКТИ

Дабагян І.М., старший викладач
кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті йдеться про проблеми формування уявлень студентів про їх особистий професійний розвиток. Розглядаються можливості для такого розвитку в сучасному суспільстві. Визнається необхідним створення відповідних педагогічних умов у вищій школі.

Ключові слова: студенти, уявлення, професійний розвиток, діяльність, соціальна відповідальність.

В статье идет речь о проблемах формирования представлений студентов об их личностном профессиональном развитии. Рассматриваются возможности для такого развития в современном обществе. Признается необходимым создание соответствующих педагогических условий в высшей школе.

Ключевые слова: студенты, представление, профессиональное развитие, деятельность, социальная ответственность.

Dabahian I.M. FORMING OF NOTIONS OF STUDENTS ABOUT POSSIBILITIES OF THEIR PERSONAL PROFESSIONAL DEVELOPMENT

The article deals with the forming of notions of students about their personal professional development. The possibilities for such development in the modern society are considered. It is necessary to create proper pedagogical conditions in higher school.

Key words: students, notions, professional development, activity, social responsibility.

Постановка проблеми. Для сучасної економіки характерним є велике різноманіття умов праці. Відсутність знань про особливості організації праці може призводити до негативних наслідків у професійному та особистому житті працівника. Не маючи уявлень про варіанти організації за своєю професією, працівник дуже обмежено бачить свої можливості, недосконало визначає стратегію своєї професійної діяльності, орієнтований часто на вузькі цілі та не бачить інших напрямків реалізації власного потенціалу з урахуванням своїх індивідуальних якостей, наявних і потенційних зв'язків із відповідними особами й організаціями, ситуації на ринку праці залежно від місця та часу, від економічних, політичних та

культурних змін. Зокрема, працівник, який працює як особа вільної професії, має знати багато варіантів реалізації свого потенціалу і творчо використовувати ці знання, комбінуючи різні можливості з урахуванням конкретної ситуації [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній літературі відносно багато уваги приділяється навчально-виховній роботі з погляду формування необхідних якостей фахівця (для здійснення його функцій і досягнення оптимальних результатів у професійній діяльності). Менше уваги приділяють створенню умов діяльності фахівця, що забезпечують його добробут, здоров'я, професійний розвиток [1; 2; 3; 6].